

نگاهی به تاریخچه داروخانه‌های

بابل قبل از انقلاب

دکتر سیف‌الرضا شهبابی

مقاله نگاهی به تاریخچه داروخانه‌های بابل قبل از انقلاب در فصلنامه بارفروش به تاریخ خرداد ۱۴۰۳ به چاپ رسیده است. نشریه بارفروش سابقه انتشار ۲۷ ساله دارد و در آن به تاریخ، ادبیات و فرهنگ مازندران، به ویژه بابل، پرداخته می‌شود. از آنجایی که فصلنامه بارفروش یک نشریه محلی اما پرمحتوا می‌باشد و شاید دوستان اندکی مثل بنده موفق به خواندن این نشریه را داشتند، تصمیم به چاپ دوباره این مقاله به دلیل محتوای تخصصی‌ش گرفته شد. شایان ذکر است که همکاران این نشریه، به ویژه سرکار خانم رضایی، اجازه دادند تا از تصاویر همکاران داروساز که در اصل مقاله نبود، اما این همکاران از آن‌ها استفاده کرده بودند، در ماهنامه دارویی رازی نیز بهره برده شود که باید از ایشان تشکر و قدردانی نمود.

سردبیر

پیشگفتار

مزبور بود، جوانان فارغ‌التحصیل به مدیریت داروخانه روی آوردند که با علم داروسازی نوین بیشتر از فارغ‌التحصیلان مراکز قبلی نظیر دارالفنون و مدرسه طب و داروسازی آشنایی داشتند. تقریباً همزمان با ورود فارغ‌التحصیلان دانشکده داروسازی دانشگاه تهران به‌عنوان اولین دانشکده داروسازی کشور، داروهای تولیدی در کارخانه‌های خارج از کشور وارد و توسط نمایندگی‌های آن‌ها در داروخانه‌ها توزیع شدند. شهرستان بابل که از پیشینه پزشکی قوی برخوردار بود، تا حدی که در سال‌های دور، آمریکایی‌ها در این شهر بیمارستان تاسیس کرده بودند. همگام با ورود پزشکان فارغ‌التحصیل از دانشکده‌های پزشکی داخل و خارج، داروخانه به سبک نوین نیز توسط فارغ‌التحصیلان دانشکده داروسازی تاسیس شد.

براساس اطلاعاتی که موجود است، اولین داروخانه‌های بابل که تا حدودی به سبک نوین تاسیس شدند، توسط "آندرانیک یقیازاریانس" و "مانوئل هواکیمیان" در سال‌های دهه اول قرن گذشته شمسوی بود. از آندرانیک اطلاع دقیقی موجود نیست، در مورد هواکیمیان می‌توان گفت از آرامنه مهاجر از استان چهارمحال بختیاری به بابل بود. در سال ۱۲۵۷ متولد شد، بعد از اتمام تحصیلات در مدرسه سن لویی در تهران در داروخانه‌ای در خیابان ناصرخسرو متعلق به یک داروساز آلمانی با دارو آشنا شد. بعد از اخذ دیپلم داروسازی مجاز راهی بابل گردید. در سال ۱۲۹۰ در چهارراهی

قطعا تهران و کلان شهرها و بسیاری از شهرهای متوسط دارای تاریخچه‌ای در مورد داروخانه‌ها می‌باشند. بسیار نیکو است برای ثبت در اسناد داروسازی، تاریخچه داروخانه هر شهر نوشته شود. بر این اساس، مقاله زیر که تاریخچه داروخانه‌های بابل حداقل در یک صد سال اخیر می‌باشد و مربوط به سال‌هایی است که فارغ‌التحصیلان دارالفنون و مدرسه طب و داروسازی و در پی آن دانشکده‌های داروسازی وارد عرصه و بازار دارویی کشور از جمله شهرستان بابل شدند تا ابتدای انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ تقدیم علاقمندان می‌شود.

داروخانه‌های بابل

قبل از افتتاح دارالفنون مردم ایران، برای درمان بیماری‌ها، دارو را از عطاری‌ها تهیه می‌کردند. داروهای بی‌کیفیتی که عطاری‌ها در اختیار بیماران قرار می‌دادند، ساختنی و به‌طور سنتی و با روش‌های قدیمی تهیه شده بود، ولی بعد از راهاندازی دارالفنون و در پی آن مدرسه طب و داروسازی به تدریج اشخاصی وارد حوزه دارویی کشور شدند که کم و بیش از علم نوین داروسازی آگاهی داشتند. از آنجایی که فارغ‌التحصیلان مراکز آموزشی مذکور بسیار اندک بودند، تا سال‌های متمادی، همچون گذشته، عطاری‌ها مکان مراجعه مردم برای تهیه دارو بودند. بعد از افتتاح دانشگاه تهران که دانشکده داروسازی یکی از دانشکده‌های زیر مجموعه دانشگاه

داروخانه توسط مرحوم دکتر سید حسین قاسمپور که وی نیز فارغ‌التحصیل دانشکده داروسازی تهران و بومی بود، افتتاح شد. برای آگاهی بیشتر از تاریخ داروخانه‌های بابل گفتگویی با همکار پیشکسوت جناب دکتر علی اکبر گلشنی متولد ۱۷ شهریور سال ۱۳۱۵ داشتیم. نامبرده بعد از سال‌ها داروخانه‌داری در زادگاهش بابل، اکنون به اقتضای سن، مسؤولیت فنی یکی از داروخانه‌های این شهر را بر عهده دارد. دکتر گلشنی بعد از فارغ‌التحصیلی از دانشکده داروسازی تبریز در سال ۱۳۴۵، داروخانه اش را در بابل افتتاح کرد. این گفتگو در روز شنبه اول اردیبهشت سال ۱۴۰۳ به عبارتی ۳/۲/۱ انجام گرفت.

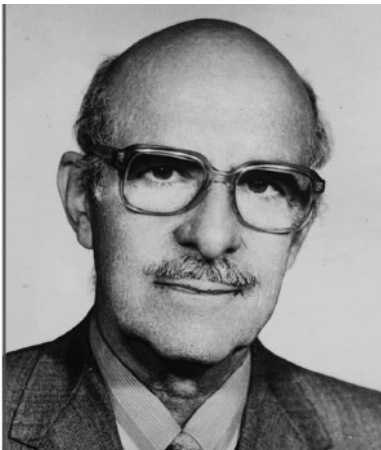
که اکنون موسوم به چهار راه شهربانی است، داروخانه تاسیس کرد. در زمان جنگ جهانی دوم داروخانه‌اش را برای مدتی کوتاه به بابلسر منتقل کرد. سپس، به تهران رفت و در سال ۱۳۴۹ فوت کرد.^۱

در سال ۱۳۲۶ اولین داروخانه بابل توسط یکی از بابلی‌هایی که از دانشکده داروسازی تهران فارغ‌التحصیل شده بود، به نام مرحوم دکتر ابوالقاسم قاسمی راه‌اندازی شد. به این ترتیب سریع‌تر از بسیاری از دیگر شهرهای کشور، بابل صاحب داروخانه‌ای شده بود که مؤسس آن، داروساز دانشگاه دیده و بومی بود. در پی آن و در یکی دو سال بعد، دومین

دکتر گلشنی و دکتر شهبابی

نام بیرم داروخانه وحیدی بود، این داروخانه هم در میدان ایستگاه بود، علت این که داروخانه‌ها در این مکان بودند، به این خاطر بود که مرکز شهر بود و همه اتومبیل‌های کرایه که از شهرهای اطراف یا روستاها مسافر می‌آوردند، یا از این شهر مسافر می‌بردند، محل توقفشان در این میدان بود. در این زمان دکتر قاسمی و دکتر قاسمپور هم داروخانه داشتند. احتمالاً دکتر قاسمپور داروخانه دکتر وحیدی را تحویل گرفت. بعد دکتر تقوی هم داروخانه تاسیس کرد. این‌ها مربوط به دهه بیست شمسی قرن گذشته است. البته، داروخانه‌ای قدیمی‌تر به نام داروخانه ایران به مدیریت مرحوم اسماعیل زمانی در خیابان بازار بابل بود. اسماعیل زمانی^۲ داروخانه را از پدر یا عمویش به نام مرحوم حسین زمانی به ارث برده بود و قدمت این داروخانه از سایر داروخانه‌ها بیشتر بود.

زنده یاد دکتر سید حسین قاسمپور

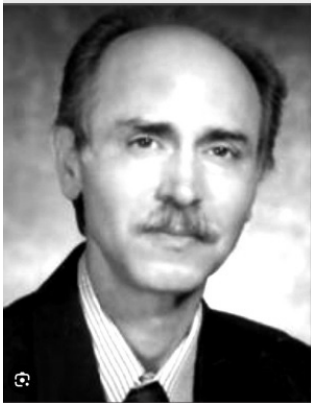
○ جناب آقای دکتر گلشنی از این که وقتان را در اختیار بنده گذاشتید تا گفتگویی داشته باشیم، متشکرم. اجازه بفرمایید بدون فوت وقت وارد بحثی اصلی شویم، با توجه به این که جنابعالی متولد ۱۳۱۵ هسید، قطعاً خاطراتی از سن ۱۰-۱۲ سالگی از داروخانه‌های بابل دارید، لطفاً در خصوص این مورد توضیحاتی بفرمایید.

□ اولین خاطره‌ام از داروخانه‌های بابل مربوط است به زمانی که محصل بودم، مرحوم پدرم مرا به داروخانه آریانی برده بود. داروخانه آریانی در پشت سینما مرکزی در میدان ۱۷ شهرریور فعلی که قبلاً میدان ایستگاه می‌گفتند، قرار داشت. اکنون نام این خیابان توحیدی است. منزل آریانی در طبقه فوقانی و داروخانه‌اش در پایین منزلش بود. داروخانه دیگر که می‌توانم

زنده یاد دکتر ابوالقاسم قاسمی

□ از دهه سی شمسی دکتر سیاسی داروخانه "سپاس" را در چهار راه شهدا بابل تاسیس کرد.^۴ در اوایل دهه چهل شمسی مرحوم دکتر محمد علی آزادیان^۵ که از دانشکده داروسازی تبریز فارغ‌التحصیل شده بود، داروخانه‌اش را در سه راه فرهنگ خیابان بازار افتتاح کرد.

زننده‌یاد دکتر محمدعلی آزادبان

دکتر آزادبان در ابتدای تاسیس داروخانه با مشکلی از سوی سایر همکاران داروخانه دار روبه‌رو شد. بنا به عللی داروخانه‌هایی که نمایندگی شرکت‌های تولید کننده را داشتند، با هم توافق کردند به دکتر آزادبان که فارغ‌التحصیلی جوان و تازه کار بود، دارو ندهند. به این ترتیب وی را در تنگنا قرار دادند تا جایی که دکتر آزادبان مجبور شد برای تهیه دارو با داروخانه مرحوم دکتر مسیح فرهادی در شاهی (قائم‌شهر) وارد مذاکره و معامله شود. دکتر فرهادی به نام داروخانه‌اش بیشتر از نیازش به شرکت‌ها سفارش می‌داد و با تخفیف ده درصد به

در اینجا لازم است به یک عطاری اشاره کنم به نام سعادت^۳ که دارو هم می‌فروخت. موقعی که در دبستان بدر درس می‌خواندم، این داروخانه در چهار راه شهدا نزدیک دبستان بدر بود و بعد به نزدیک سبزه میدان منتقل شد و از این زمان به بعد عطاریش تقریباً تبدیل شده بود به محل فروش دارو.

○ داروهای اسپسیالیته از چه زمانی وارد داروخانه‌های بابل شد؟

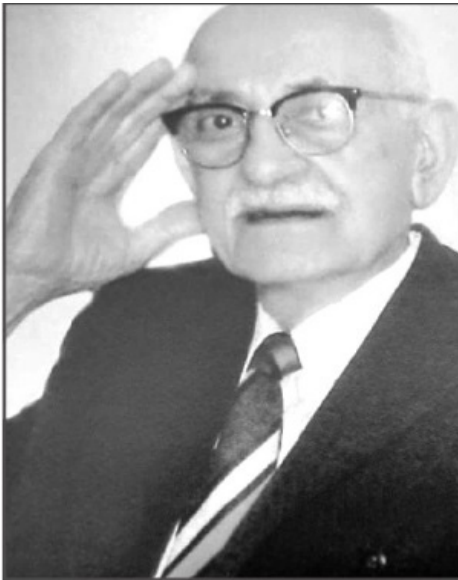
□ در سال‌های نخستین دهه بیست شمسی در قرن گذشته، بیشتر داروها ساختنی و در داروخانه ساخته می‌شد، ولی به تدریج داروها اسپسیالیته توسط شرکت‌های خارجی وارد بازار دارویی ایران و در پی آن بابل شد. در نیمه دوم دهه بیست و دهه سی شمسی هر کدام از داروخانه‌های بابل نمایندگی یکی از شرکت‌های تولید کننده خارجی را که در تهران دفتر مرکزی باز کرده بودند، داشتند. مثلاً: داروخانه‌ای نمایندگی شرکت "روش"، داروخانه‌ای دیگر نمایندگی شرکت "ساندوز" و به همین ترتیب هر داروخانه به طور اختصاصی با شرکتی کار می‌کرد. هر گاه یکی از داروخانه‌ها برای پیچیدن نسخه، دارویی را نداشت بلا فاصله یکی از پرسنلش با دوچرخه و اگر نزدیک بود، پیاده روانه داروخانه‌ای که نمایندگی آن محصول را داشت، می‌کرد تا داروی مورد نیازش را تهیه کند.

○ برگردیم به ادامه بحث قبلی در مورد داروخانه‌ها، بعد از داروخانه‌هایی که در بالا ذکر کردید، کدام داروخانه تاسیس شد؟

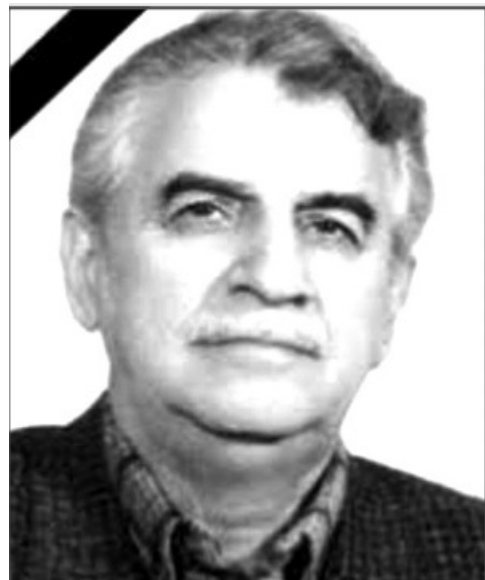
داروسازان ایران مراجعه کردم، بعد تصمیم گرفتم داروخانه را به مغازه روبروی مغازه پدرم منتقل کنم. دکتر آزادیان می‌توانست به خاطر فاصله اعتراض کند، ولی این کار را نکرد.

○ **ظاهرا در آن سالها داروخانه دکتر باباپور هم تاسیس شده بود. لطفا اطلاعاتی در مورد این داروخانه بدهید.**
□ **مرحوم دکتر حبیب‌الله باباپور اول معلم ریاضی در دبستان‌های بابل از جمله دبستان "بدر" بود که خودم هم در آنجا تحصیل کردم، بعد وارد دانشکده داروسازی شد، به اتفاق یک دکتر داروساز غیربابلی به نام دکتر فاضلی داروخانه‌ای در ایستگاه (میدان ۱۷ شهریور) تاسیس کردند بعد از دو سال تعطیل کردند.**

دکتر آزادیان می‌داد و به این ترتیب هر روز یا چند روز در میان آزادیان به شاهی می‌رفت و داروها را تحویل می‌گرفت به بابل می‌آورد تا این که بعد از مدتی داروخانه‌های قدیمی بابل پذیرای دکتر آزادیان شدند و تصمیم گرفتند به وی نیز دارو بدهند. یکی دو سال بعد مرحوم دکتر محمدصادق فردوس مکان^۶ در سه راه فرهنگ زیر مطب دکتر محمد تقی سپاسی^۷ داروخانه تاسیس کرد. من هم در سال ۱۳۴۵ داروخانه افتتاح کردم، اول قرار بود در مغازه مرحوم ابویم داروخانه راه بیندازم که سعادت فاصله را بهانه نمود و مخالفت کرد. در آن سال هنوز انجمن داروسازان بابل راه نیفتاده بود و سندیکا فعال بود که در زیر نفوذ داروخانه داران قدیمی بود. من به انجمن

زنده‌یاد دکتر حبیب‌الله باباپور

زنده‌یاد دکتر محمدصادق فردوسی مکان

○ علت تعطیلی؟

□ علت اصلی را نمی‌دانم. احتمالاً به این خاطر بود که ایستگاه از رونق سابق که محل توقف اتوبوس‌ها و ماشین‌های کرایه بابل به روستاها بود و جمعیت زیادی رفت و آمد داشتند، افتاد. در نتیجه، مشتری‌ها را از دست دادند و مجبور به تعطیل شدند.

○ در مورد داروخانه شفا که توسط مرحوم حاج میرمحسن سجادی تاسیس شد، چه اطلاعاتی دارید؟

□ مرحوم حاج میرمحسن سجادی یکی از پرسنل داروخانه مرحوم اسماعیل زمانی بود. به خاطر ذکاوتی که داشت بعد از چند سال شریک زمانی شد. در سال‌های ۴۳ یا ۴۴

مرحوم دکتر محمدرضا روحی‌پور با شراکت مرحوم ابوعلی فتاحی^۸ مقابل داروخانه زمانی داروخانه تاسیس کرد. اکثر نسخه‌های زمانی از سوی پزشکانی بود که در محلات داخل شهر نظیر: سنگ پل و چهارشنبه پیش و آستانه مطب داشتند، با باز شدن داروخانه روحی‌پور نسخه‌ها جذب داروخانه روحی‌پور که خودش دکتر داروساز بود، می‌شدند و بازار زمانی کساد شد، سجادی هم رفت در آستانه در محل فعلی داروخانه شفا، داروخانه راه انداخت و بازار روحی‌پور با مشکل روبه‌رو شد، به طوری که بعد از مدتی روحی‌پور تعطیل کرد.

○ شخصی به نام کاظمیان هم در بابل داروخانه داشت؟

□ شخصی به نام رضا کاظمیان که از فارغ‌التحصیلان دارالفنون بود، در بابل داروخانه داشت. داروخانه‌اش ابتدا در محله چهارسوق بود، بعد به جنب مسجد رانندگان منتقل شد. وی در سال ۱۳۴۸ فوت کرد. یکی از پسرانش به نام ایرج پزشک عمومی بود و در بابل مطب داشت.

○ یکی از دندانپزشکان بابل مرحوم دکتر عزیزالله عالمزاد داروخانه بقراط را راه انداخت. در مورد این داروخانه چه اطلاعاتی دارید؟

□ مرحوم دکتر حسن فردوس مکان^۹ در محله آستانه بابل داروخانه تاسیس کرده بود، بعد از مدتی امتیاز

زنده‌یاد دکتر روحی‌پور

دکتر مسعود عبدالکریمی

بابل که فروش خوبی داشت، ترک کنم، از خرید سهامش امتناع کردم.

○ انجمن داروسازان بابل چه زمانی تشکیل شد؟

□ تا اواسط دهه چهل شمسی داروسازان بابل دارای سندیکا بودند، تا یک شب مرحوم اسماعیل زمانی صاحب داروخانه ایران، داروسازان شهر را که تعداد محدودی بودند، در منزلش به صرف شام دعوت کرد تا درباره تشکیل انجمن صحبت شود. در آن جلسه مرحوم دکتر آزادیان توافقی و بدون رای‌گیری به‌عنوان مسؤؤل انجمن داروسازان بابل انتخاب شد.^{۱۱}

داروخانه را به دکتر عالمزاد که نمایندگی شرکت‌های دارویی از جمله "پارک دیویس" را داشت، منتقل کرد. عالمزاد هم محل داروخانه را به ساختمان دکتر رضا اسلامی یعنی محل فعلی داروخانه بقراط مقابل باغ ملی انتقال داد. بعد از انقلاب عالمزاد امتیازش را به مرحوم حاج اسماعیل عبدی منتقل کرد.

○ ظاهراً یکی از بنیانگذاران شرکت دوسازی میسین (تهران دارو فعلی) بابلی بود، در این مورد هم لطفاً توضیح بدهید.

□ یعقوب نیا از کلیمی‌های بابل بود. درشاهی (قائم‌شهر) لباسشویی داشت، کم کم جذب بازار دارو شد و با یک داروساز کلیمی به نام دلآوری از اهالی کرمانشاه شریک شد، کارخانه داروسازی میسین^{۱۲} را در تهران تاسیس کردند. ابتدا منزلی را در نزدیکی میدان فردوسی اجاره کردند و دو سه دستگاه گذاشتند. تعدادی از محصولات دارویی نظیر شربت "پکتا میسین" و "سولفا میسین" را تولید می‌کردند، بعد به جاده کرج منتقل شدند. با شرکت دکتر عبیدی در رقابت بودند. در زمان انقلاب یعقوب نیا تصمیم گرفت به خارج برود. به من اصرار کرد تا سی درصد سهامش را بخرم، من به دلایل مختلف از جمله چون نمی‌خواستم خانواده و داروخانه‌ام در

○ لطفاً مختصری در مورد نوشتن اساسنامه انجمن بیان بفرمایید

□ بعد از این که انجمن داروسازان بابل به آن شکلی که عرض کردم، شکل گرفت، مرحوم میر منصور بدخشان صاحب عکاسی "می‌می" که با مسایل حقوقی آشنایی داشت، اساسنامه‌ای برای انجمن داروسازان بابل تدوین و تنظیم کرد و محل کار ایشان، دفتر انجمن شد. مدتی دفتر انجمن در محل کار بدخشان بود تا این که یکی از واحدهای پاساژ تنددست در سبزه میدان بابل اجاره شد و دفتر به آنجا منتقل گردید.^{۱۲}

○ چگونگی تشکیل انجمن داروسازان استان مازندران را هم بفرمایید.

□ دکتر آزادیان از دوران تحصیلی در دبیرستان مروی تهران با دکتر سید هادی سعادت که در ساری داروخانه داشت، آشنا بود. از آنجایی که آزادیان در عرصه انجمن داروسازان فعال بود، از دکتر سعادت (ساری)، مرحوم دکتر شفقایی (آمل)، دکتر مرتضی نیکزاد (گرگان)، دکتر علی اکبر حیدرزاده (آمل) و احتمالاً تعدادی دیگر دعوت کرد تا تشکلی تحت‌عنوان انجمن داروسازان استان مازندران تاسیس شود. از قیل انقلاب تا سال‌ها بعد انقلاب، مرکز انجمن استان مازندران در بابل بود.^{۱۳}

زیرنویس

۱. گلیور علی، پیشگامان طب در بابل. چاپ اول؛ ۱۳۸۰.
۲. بنا به گفته آقای دکتر سید حسین سجادی، مرحوم زمانی تا کلاس ۹ تحصیل کرده بود.
۳. مرحوم علی اصغر سعادت
۴. این داروخانه در سال ۱۳۵۴ به دکتر سید محمد (فرامز) بشارت منتقل شد.
۵. مرحوم دکتر محمد علی آزادیان در سال ۱۳۴۱ از دانشکده داروسازی تبریز فارغ‌التحصیل شد. در سال ۱۳۴۲ داروخانه را در زادگاهش تاسیس کرد. در سال ۱۳۴۷ داروخانه روزانه‌اش را به شبانه روزی تبدیل کرد.
۶. از هم‌دوره‌های دکتر رهبر مژدهی آذر در دانشکده داروسازی تهران
۷. پزشک عمومی
۸. ابوعلی فتاحی صاحب گاراژ شمال در بابل و موسس شرکت مسافری ایرانی پیما یا تعاونی یک در بابل بود. این موضوع را آقای محمدمهدی محمدی طبری باجناب مرحوم دکتر روحی‌پور و از فرهنگیان بابل تایید کرد.

زیرنویس (ادامه):

۹. مرحوم دکتر حسن فردوس مکان برادر کوچک‌تر دکتر محمد صادق فردوس مکان در سال ۱۳۴۸ از دانشکده داروسازی تهران فارغ‌التحصیل شد. از هم‌دوره‌های دکتر حسین حاج فرج‌الله دباغ معروف به عبدالکریم سروش و خانم دکتر وحیده طالقانی دختر آیت الله طالقانی بود.
۱۰. بنا به گفته جناب دکتر مسعود عبدالکریمی که سال‌ها مدیر عامل شرکت تهران دارو بود: شرکت داروسازی میسین ابتدا توسط فریدون دلآوری از کلیمی‌های کرمانشاه و پرویز الماسی از کلیمی‌های سنندج تأسیس شد. بعد یعقوب نیا به آن‌ها ملحق گردید. ظاهراً الماسی کنار رفت و در مدارک به جای مانده از سال‌های ۱۳۵۹ و ۶۰ نامی از الماسی نیست.
۱۱. در فروردین ۱۳۵۷ مجمع عمومی انجمن داروسازان بابل برگزار شد. مرحوم دکتر سید حسین قاسمپور گزارشی از فعالیت‌های انجمن داد. در پی آن مرحوم دکتر محمود ابهری گزارش مالی را به اطلاع اعضا رساند. سپس، رای گیری شد آقایان: مرحوم دکتر محمد علی آزادیان، مرحوم دکتر هوشنگ شریف‌پور، مرحوم دکتر محمدرضا علی پور، مرحوم دکتر سید حسین قاسمپور و دکتر علی اکبر گلشنی به عنوان هیئت مدیره انجمن بابل انتخاب شدند.
۱۲. آقای سید یوسف کیائیان که سال‌ها امور دفتری انجمن داروسازان بابل را بر عهده داشت، گفتند که ابتدا انجمن دو اتاق را در ساختمان تندست در اجاره داشت و بعد از چند سال به واحدی بزرگتر در همان پاساژ منتقل شد.
۱۳. در مورد انجمن داروسازان استان مازندران آقای کیائیان گفت: علاوه بر پنج نفر که هسته مرکزی بودند، از هر کدام از شهرهای مازندران هم یک نفر در جلسات شرکت می‌کردند. برای مثال، دکتر بغدادی از گنبد کاوس، دکتر طاهری از چالوس و دکتر جعفرنژاد از تنکابن.